

Zuid- Utrechtse archieven boven water

Liber amicorum voor Ria van der Eerden-Vonk

Redactie
Casper A. van Burik
Herman Postema
Raymond Uppelschoten

CUYLENBURG

ZUID-UTRECHTSE ARCHIEVEN BOVEN WATER

ZUID-UTRECHTSE ARCHIEVEN

BOVEN WATER

Liber amicorum voor Ria van der Eerden-Vonk

redactie
CASPER A. VAN BURIK
HERMAN POSTEMA
RAYMOND UPPELSCHOTEN

Hilversum
Verloren
2021

Dit boek is mede mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek, het Regionaal Archief Zuid-Utrecht en van de Vriendenstichting van het RAZU.

Afbeeldingen op het omslag:

Kaart: Bernard de Roy, Nieuwe Kaart van den Lande van Utrecht, gedrukt in 1743 door Johannes Covens en Cornelis Mortier. Zegels: RAZU, Stadsbestuur Wijk bij Duurstede, inv.nr. 1 (12 maart 1300).

Redactie: Casper A. van Burik, Herman Postema en Raymond Uppelschoten

ISBN 978-90-8704-944-7

© 2021 Uitgeverij Verloren BV, Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum, www.verloren.nl

Omslagontwerp & typografie Rombus, Hilversum

Druk Wilco, Amersfoort

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding	7
Publicaties van Ria van der Eerden-Vonk	9
Rots in de Branding <i>Wim van Amerongen</i>	11
Waterpassen en landmeten in het Kromme Rijngebied en de Utrechtse Heuvelrug. Een zoektocht naar peilmerken als NAP-hakkelbouten en RD-punten <i>Ad van Bommel</i>	19
De molen in Bunnik: van Molenweg naar molen weg <i>H. Blok</i>	41
Kunstschilders in Rhenen in de Gouden Eeuw <i>Marten Jan Bok</i>	55
Op zoek naar bewijs voor de ouders van Cunera van Nestelraet <i>Casper A. van Burik</i>	71
Het Gasthuis te Rhenen in de tweede helft van de zestiende eeuw <i>H.P. Deys</i>	93
Eerst handen wassen. Karolingische lavabos van Badorfaardewerk uit Wijk bij Duurstede <i>Jan van Doesburg</i>	113
Reijnier Bouwens: dwarsligger in Wijk? <i>Els Elenbaas</i>	131
De afstamming van Adriaen Eersten van Oostrum te Jaarsveld, een update <i>Paul Flippo en Kees van Schaik</i>	141
De familie Wenckebach <i>Fred Gaasbeek</i>	151
De afbraak van kastelen in de negentiende eeuw. Een eerste verkenning, met name in het werkgebied van het Regionaal Archief Zuid-Utrecht <i>Taco Hermans</i>	169

Carel Frederik Kennedij: een Werkhovense dorpschirurgijn in de achttiende eeuw. Niet alle sporen verdwijnen <i>Johan van Impelen</i>	183
De geschiedenis van de Rhenense herberg St. Anthonis, later <i>De Bock</i> en Rhijnzicht geheten <i>Ad J. de Jong</i>	201
De Wijkse herkomst van een notaris in Friesland. Nicolaus Judoci Cleuting te Leeuwarden (1518-1585) <i>Marcel S.F. Kemp</i>	221
Een foto zegt meer ... 20 jaar fotografie ten behoeve van het Regionaal Archief Zuid-Utrecht <i>Winfried Leeman</i>	241
Een sodomietenproces in Vianen <i>Huib Leeuwenberg</i>	259
Het dorp Maarn: terug van weggeweest <i>Willem van Maren</i>	271
De Heilige Sacramentsbroederschap in Wijk bij Duurstede <i>Herman Postema</i>	283
Fruitteelt in het Kromme Rijngebied <i>Hans Renes</i>	307
De patriottenbeweging in Werkhoven 1780-1802 <i>Kees van Schaik</i>	325
Van Staatse militie tot Nationale militie, 1795-1814. Met dank aan Napoleons harde hand, ook voelbaar in Rhenen <i>Willem H. Strous</i>	345
Theodorus Backer en zijn kaarten van Zuidoost-Utrecht <i>Raymond Uppelschoten</i>	363
Het voorgeslacht van Anthonia Evertsdr Ram. Verslag van een zoektocht <i>Denis Verhoef</i>	377
Zuidoost-Utrecht als een familielandschap: kastelen- en familienetwerken <i>Fred Vogelzang</i>	393
Indices	409
Persoons- en zaaknamenindex	409
Geografische index	423

INLEIDING

Het is een goede gewoonte in de wereld van het historisch onderzoek bij het afscheid van een specialist een boek te maken. Dit boek is geschreven door 24 auteurs bij het afscheid van Ria van der Eerden-Vonk als directeur-archivaris van het Regionaal Archief Zuid-Utrecht. Zij gaf 25 jaar leiding bij het regionaal archief en daarvoor bij zijn voorgangers. Elke auteur in deze bundel bracht in die 25 jaar voor zijn of haar publicaties meer of minder uren door in het archief in Wijk bij Duurstede.

In de beginjaren was Ria zelf vaak degene die stukken uit het depot haalde, maar managementtaken hielden haar steeds vaker buiten de studiezaal. Het onder water lopen van het archief in 2002, het herstel in de jaren daarna, de opening van het nieuwe depot en de studiezaal in 2011 zijn allemaal voorbeelden van de ontwikkelingen die door Ria van der Eerden werden begeleid. Verschillende mooie publicaties geven blijk van haar kennis van en betrokkenheid bij de geschiedenis van Zuid-Utrecht (in brede zin) en het papieren archief van de streek. Zij was tevens jarenlang redactielid van het blad Het Kromme-Rijngebied, het orgaan van de Historische Kring Tussen Rijn en Lek. Voor Ria, die ons auteurs zo vaak behulpzaam is geweest in het archief in Wijk bij Duurstede, is dit boek.

De groep auteurs van dit Liber amicorum en de artikelen die zij schreven zijn zo gevarieerd als de archiefstukken in het depot zelf. In alfabetische volgorde voeren zij u mee langs historische personen uit de regio, gebeurtenissen uit het rijke verleden van Zuid-Utrecht of kenmerkende aspecten van de streek. De redactie heeft ervoor gekozen elke auteur daarbij zijn of haar eigen toon, aanpak en schrijfstijl te laten behouden. Dit leidt tot een grote variatie aan artikelen. Sommige sluiten inhoudelijk op elkaar aan, liggen in elkaars verlengde of betreffen dezelfde periode in een dorp of thema. Dat is allemaal het gevolg van de gezamenlijke interesse in deze regio. Sommige artikelen bevatten veel bronvermeldingen, zoals bijvoorbeeld in de genealogisch georiënteerde publicaties in deze bundel. Deze laten de rijke variatie aan bronmateriaal zien die in de archieven is te vinden. Andere artikelen zijn vooral het resultaat van literatuuronderzoek. Sommige auteurs publiceren hier het resultaat van jarenlang onderzoek, voor anderen is het één van de vele artikelen die zij hebben geschreven. De redactie laat het aan de lezer deze variatie op waarde te schatten.

Eén obstakel hebben alle auteurs ervaren bij het schrijven van hun bijdragen: de moeilijke toegankelijkheid van de archieven in het afgelopen jaar, vanwege de twee lockdown-periodes tijdens de Covid-19-pandemie. Voor het eerst waren de openbare archieven die Ria van der Eerden met haar team heeft verzameld en ontsloten, niet toegankelijk. Daardoor konden niet

alle bronnen nog op tijd gecheckt worden; niet alle details konden worden teruggezocht. Ondanks dat feit presenteert de redactie met genoegen dit *liber amicorum* uit waardering voor Ria van der Eerden als directeur-archivaris van het Regionaal Archief Zuid-Utrecht. Dat de verscheidenheid aan artikelen ook anderen mag inspireren tot goed archiefonderzoek, interesse in de regionale en lokale geschiedenis en steun voor de archieven die deze geschiedenis bevatten.

PUBLICATIES VAN RIA VAN DER EERDEN-VONK

Het overzicht toont in chronologische volgorde teksten die zijn gepubliceerd in tijdschriften, periodieke reeksen, verzamelbundels, boeken, brochures en in de vorm van een kaart.

Niet opgenomen zijn: kleine berichten in het tijdschrift van de Historische Kring 'Tussen Rijn en Lek', voorwoorden, geredigeerde boeken, reeksen en tijdschriften alsmede niet in druk verschenen lezingen, verslagen, inventarissen en dergelijke.

'Het Utrechtse burggraafschap', samen met M.W.J. de Bruijn, in: C. Streefkerk e.a. (red.), *Ter recognitie: opstellen aangeboden aan prof.mr. H. van der Linden bij zijn afscheid als hoogleraar in de Nederlandse rechtsgeschiedenis aan de Vrije Universiteit*, Hilversum 1987, 55-81.

'Edamse schoolmeesters in de eerste helft van de 17^e eeuw', in: *Oud Edam. Periodiek, uitgegeven door de Vereniging Oud Edam* 12 (1988-2), 6-10.

'De 17^e-eeuwse Edamse landmeter en kaartmaker Sijmon Willemszoon Boonacker', *Caert-Thresoor. Tijdschrift voor de geschiedenis van de kartografie in Nederland* 8 (1989-4), 95-103.

Raadsverdragen van Maastricht 1367-1428, bewerkt door, en met medewerking van W.J. Alberts en Th.J. van Rensch, *Rijks Geschiedkundige Publicatiën Grote Serie* 218, 's-Gravenhage 1992.

'Het stadsbestuur van Maastricht, 1367-1387', in: *Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg* 128 (1992), 219-231.

Recensie van: 'Wijk bij Duurstede geschiedenis en architectuur', Fred Gaasbeek e.a., *Monumenteninventarisatie provincie Utrecht* 6, Zeist 1991, *Tussen Rijn en Lek. Tijdschrift voor de geschiedenis van het Kromme-Rijngebied* 26 (1992-2), 29-31.

Monumentenwandeling door Wijk bij Duurstede, Wijk bij Duurstede 1992.

'De sloop van de "Molen van Ruisdael" te Wijk bij Duurstede', *Tussen Rijn en Lek. Tijdschrift voor de geschiedenis van het Kromme-Rijngebied* 28 (1994-1), 7-9.

'De komst van de fiets en auto in Langbroek, 1881-1923', *Tussen Rijn en Lek. Tijdschrift voor de geschiedenis van het Kromme-Rijngebied* 28 (1994-3), 14-23.

Het huis met de Zwaan. De bouw- en bewoningsgeschiedenis van Voorhaven 137 in Edam, samen met C. Boschma-Aarnoudse, Hilversum 1995, 71-123 (deel 2 *Bewoningsgeschiedenis*).

'Louis Worms over zijn onderduikersverleden in Wijk bij Duurstede', samen met Marijke Donkersloot-de Vrij, *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 29 (1995-1), 19-23.

'Een pispot met boter en "tureluren" in het Wijkse gasthuis', *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 32 (1998-4), 92-94.

'De lotgevallen van het archief van het Sint-Ewouds- en Elisabethgasthuis in Wijk bij Duurstede', *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 33 (1999-4), 88-96.

Wijk bij Duurstede: een bouwgeschiedenis in kaart, samen met G.W.J. van Omme e.a., Wijk bij Duurstede 2000.

- 'De bouwgeschiedenis van het Ewouds- en Elisabethsgasthuis', samen met P.C. van der Eerden, in: M.A. van der Eerden-Vonk e.a. (red.), *Wijk bij Duurstede 700 jaar stad. Ruimtelijke structuur en bouwgeschiedenis*, Hilversum 2000, 165-206.
- 'Henricus Jacobus van Heyst (1856-1949) notaris', in: *Utrechtse biografieën – Het Kromme Rijngebied: Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende mensen uit het Kromme Rijngebied*, Utrecht 2002, 78-83.
- 'Archieven weg uit Sparrendaal', *Vroeger & Nu* 4 (2002-1), 4-7.
- 'Fragmenten van een werkweek', *Het Archievenblad* 106 (2002-10), 3 en 13.
- 'Een dame in kaplaarzen', in: *Noor Erkelens-Buttinger provinciaal inspecteur der archieven 1982-2003*, Liber Amicorum, Utrecht 2003, 26-27.
- '"Om periculen ende meerder kosten t'ontgaen": vierhonderd jaar onderhoud en herstel van de Wijkse toren', in: P.C. van der Eerden e.a. (red.), *De Wijkse toren. Geschiedenis van de toren van de Grote Kerk in Wijk bij Duurstede (1486-2008)*, Hilversum 2008, 79-108.
- 'Nieuwe informatie over ijsvermaak en monumenten in Wijk bij Duurstede', *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 43 (2009-4), 90-92.
- Adopteer een archiefstuk*, Wijk bij Duurstede 2010.
- Open Monumentendag 2012 Zuidoost Utrecht*, samen met F. Vogelzang, 2012.
- 'De stadsrechten van Rhenen, Wijk bij Duurstede en Vianen', *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 49 (2015-2), 36-38.
- 'Het driestadsrechtenproject', in: Ad van Bommel e.a. (red.), *De stadsrechten van Rhenen, Wijk bij Duurstede en Vianen*, speciale gezamenlijke aflevering van *Oud-Rhenen*, *Het Kromme-Rijngebied* en *In het land van Brederode*, 2016, 2-5.
- 'Beeldverslag van het Kromme Rijnsymposium', samen met W.R. Leeman, *Het Kromme-Rijngebied. Tijdschrift van de Historische Kring "Tussen Rijn en Lek"* 51 (2017-2/3), 2-9.

ROTS IN DE BRANDING

WIM VAN AMERONGEN

In de nacht van 17 op 18 oktober 2002 gaat bij de brandweer het alarm af. Even later gevolgd door een inbraakalarm bij Rob Prinsen, die belast is met de beveiliging van het gemeentehuis. Robs vriendin Monique schrikt zich een hoedje. Schuld bewust springt ze ook in de auto want ze is bang dat ze 's avonds de deur niet goed heeft afgesloten toen ze het gemeentehuis als laatste verliet. Al gauw belanden ze in een horrorfilm. Het zijn de eerste minuten van wat de grootste archief ramp in Nederland van na de Tweede Wereldoorlog blijkt te zijn.

Als een van de eersten wordt archivaris Ria van der Eerden om half vier uit bed gebeld. Ontdaan vergeet ze de hoorn op de haak te leggen. Een half uur later kan ze haar ogen niet geloven. 'Haar' streekarchief, dat dan nog Streekarchivariaat Kromme Rijngebied – Utrechtse Heuvelrug heet, is in enkele uren veranderd in een zwembad. Er drijft van alles in het water, zwaardere stukken zijn kopje-onder gegaan: boeken, tijdschriften, mappen, ordners, foto's, computerapparatuur, kasten.

RAVAGE

Ria's gedachten flitsen een half etmaal terug toen ze het kerkarchief van Doorn had opgehaald. Een mooi archief met kerkenraadsnotulen vanaf 1672. De helft had ze meteen in de archiefkelder in quarantaine geplaatst. Deze stukken dobberen nu in het rond. Als ze de ravage ziet, kan ze haar emoties niet bedwingen. Het archief waarin niet alleen zeven eeuwen historie van Wijk bij Duurstede ligt opgeslagen maar ook van de buurgemeenten Amerongen, Bunnik, Houten, Doorn, Driebergen, Maarn, Leersum en Rhenen, is 'verdronken'. Met tranen in de ogen beseft ze dat er sprake is van een cultuurhistorische ramp. Tijd om verdrietig te blijven gunt ze zich niet. Rob Prinsen: 'Het gezicht van Ria zal ik nooit vergeten. Ze ging bijna dood. Onwaarschijnlijk snel wist ze zich te herpakken.' Ook burgemeester Guus Swilens ziet dat Ria haar emoties snel achter zich laat. Dat ze de knop omzet. Dat ze zakelijk en bovenal kalm is in de hectiek. Met haar voeten letterlijk in het water is ze een rots in de branding van het verdronken archief.

MOEDERKLOEK

Het eerste wat Ria doet, het is half vijf in de vroege ochtend, is de calamiteitenlijn van haar restauratieatelier in Helmond bellen. Met als gevolg dat de 'eerste restauratieman' al om half

Afb. 1 Vrijwilligers geven in een lange menselijke keten de kletsnatte archiefstukken aan elkaar door (foto Hans Dirksen).

acht op de plek des onheils in Wijk arriveert. Dan heeft ze Noor Erkelens van de provinciale inspectie ook al gealarmeerd. Ria beschouwt haar als ‘la grande dame’ van de inspectie: iemand die bij uitstek geschikt is om de catastrofe naar een nationaal niveau te tillen. Hetgeen nodig is en meteen ook gebeurt. Erkelens weet Maarten van Boven van het Nationaal Archief en commissaris van de koningin in de provincie Utrecht Boele Staal van de ernst van de situatie te overtuigen.

Terugblikkend zegt Swillens: ‘Fenomenaal hoe Ria in die crisis de juiste dingen deed. Als een moederkloek zat ze op het dossier. Doordat zij onmiddellijk deskundigen inschakelde, konden we snel op de beste manier met foto’s, charters, noem maar op, aan de slag. Een bikkel van een vrouw.’

NACHTMERRIE

De ramp voltrekt zich uitgerekend op de dag waarop Ria’s vakantie had moeten beginnen. Wat een vakantie had moeten worden, wordt een heuse nachtmerrie. Als we een week later een tussenbalans opmaken zegt ze: ‘Het was vreselijk, ongelooflijk en onvoorstelbaar toen ik die nacht het archief binnenliep. Het is bizar om zo’n ramp mee te maken. Ik ben niet verdronken, maar het archief wel. Ook de afgelopen week heb ik nauwelijks kunnen slapen.’

Ze denkt aan al die mensen die hun spullen afstaan aan het archief. Zes jaar eerder werd ze streekarchivaris toen de negen deelnemende gemeenten een samenwerkingsverband aangingen. Voor die gemeenten is de ramp extra wrang omdat zij hun archieven juist uit veilig-

heidsoverwegingen naar het modern uitgeruste streekarchief in Wijk bij Duurstede hadden overgebracht.

Een van haar activiteiten is het werven van nieuwe archieven zoals het kerkarchief van Doorn. Ria: 'Ze geven hun archief aan ons in de stellige overtuiging dat het hier in veiliger handen is dan thuis. Dan is het heel treurig als dit gebeurt. Gelukkig had ik niet het hele kerkarchief in quarantaine geplaatst. Hoewel de verontruste eigenaar best begreep dat ik er ook niets aan kon doen, schaamde ik me rot. De onbeschadigde helft heeft hij meteen opgehaald.'

WATERPOMPEN

In de eerste uren stijgt het water tot een hoogte van 1,80 m. Dagen later wordt duidelijk dat de ramp een gevolg is van werkzaamheden aan het gemeentehuis, die worden uitgevoerd door aannemingsbedrijf Boers uit Veenendaal. Om een parkeergarage te kunnen aanleggen werd met zeven pompen het grondwaterpeil een meter verlaagd. Die pompen voerden het water af naar de fietsenkelder die als opvangreservoir fungeerde. Vandaaruit werd per uur 200 kubieke meter water naar de sloot naast het gemeentehuis gepompt. Toen een week voor de ramp monsters werden genomen, bleek het water vervuild. Waarop werd besloten tussen de fietsenkelder en de sloot een zuiveringsinstallatie te plaatsen. Die installatie kreeg een storing terwijl ook de noodpomp in de fietsenkelder ermee stopte. Het gevolg: de fietsenkelder liep onder water. Waarna het water een uitweg zocht. Het liep de kelder uit. Door gaten in de fundering die er zitten voor kabels en leidingen, kwam het in de kruipruimte en technische ruimte terecht. En vandaaruit belandde het in de kelder, inclusief het archief. Toen het water het meldkastje van de brandweer bereikte en iets later het hoger gelegen kastje van de beveiliging, gingen de alarmbellen af.

BATTERIJTJE

Voordat er in de nachtelijke uren een reddingsoperatie op gang kán komen, moet de brandweer het zwembad leeg pompen. Duikers proberen vergeefs de toegangsdeur naar het archief open te krijgen. Ria biedt aan 'zo'n raar duikerspak' aan te trekken. Ze heeft die deur al wel honderd keer opengemaakt. Je moet de code weten en een bepaalde handeling verrichten. Maar, moet ze bekennen, het zou haar ook niet gelukt zijn. De reden: het batterijtje van het cijferslot werkte niet meer. Als de deur uiteindelijk om half elf opengaat, heeft Ria samen met de opgetrommelde deskundigen al precies bepaald in welke volgorde de reddingswerkzaamheden moeten worden uitgevoerd.

HULPTROEPEN

Aan hulptroepen geen gebrek. Ze vormen een lange menselijke keten. De eerste schakel bevindt zich in de kelder van het archief, de laatste bovengronds in een vrachtwagen. De eerste

Afb. 2 Ria van der Eerden documenteert de archiefspullen (foto Hans Dirksen).

pakt een archiefstuk dat meer weg heeft van een papperige papiermassa, uit de kast en stopt het in een plastic zak. Vervolgens gaat die zak door vele handen naar boven. Daar verdwijnt de zak in een doos, die keurig gearchiveerd wordt met een nummer, en belandt in een vrachtwagen. Is de wagen vol dan levert de chauffeur ze af in de vriescentrale van Van Dijk in Cothen. Daar worden de stukken – 16.000 stuks – diepgevroren en bewaard bij dertig graden onder nul om schimmelvorming tegen te gaan. Waarna restaurateurs ermee aan de slag gaan met hun vriesvacuümmethode. Bevroren water vormt ijskristallen die de bladzijden van elkaar houden. Later worden de archiefstukken in een vacuüm gepompte ruimte geplaatst. Door lucht te onttrekken, verdampen de ijskristallen zonder eerst als water te ontdoien.

REDDINGSWERKERS

Van 's morgens vroeg tot 's avonds laat, ook in het weekeinde, gaan de reddingswerkers door. Onderwijl zingen ze: 'Van voor naar achter, van links naar rechts.' Een van hen: 'Je moet wat doen om de stemming erin te houden. Als je beseft wat voor ramp zich hier heeft afgespeeld, word je gek.'

Op de plek des onheils ontmoet ik burgemeester Swillens. Met laarzen aan zijn voeten banjert hij door het natte gemeentehuis. Ondanks de trieste ravage lachen we als we vrolijk gezang horen: 'Ik heb je voor het eerst ontmoet, daar aan die waterkant.' Op de vele momenten dat er niets te leiden is, is hij een van de schakels in de lange keten. Niemand die dan al kan zeggen hoe groot de materiële en immateriële schade is. Ook de burgervader niet: 'Natuurlijk

Afb. 3 Ria van der Eerden overziet beteuterd het slagveld (foto William Hoogteyling).

is geld belangrijk. Maar nu ben ik meer geïnteresseerd in wat we moeten doen om het archief weer in uitmuntende staat te krijgen. Als ik al die natte stukken zie, kan ik wel janken. Het is dramatisch om het charter waarop de heer Van Abcoude ruim zeven eeuwen geleden stadsrechten verleende aan Wijk bij Duurstede in een kast te zien drijven. Gelukkig was de kwaliteit van inkt en papier in 1300 veel beter dan nu.'

ONDERGRONDS

De burgemeester verzekert desgevraagd dat het geen onzorgvuldigheid is om in een stad aan het water zoals Wijk bij Duurstede een archief ondergronds in te richten. 'In geval van wassend water zie je al dagen van tevoren aankomen of het echt riskant wordt. In zo'n uitzonderlijke situatie heb je dan ook dagen de tijd om tot ontruiming over te gaan. Dus loop je geen risico.'

Het hele gemeentehuis staat dat eerste weekend in het teken van de waterramp. Op de zetels in de raadzaal liggen foto's, tekeningen en schilderijen te drogen. Ze zijn uit de lijsten gehaald. Een prachtig schilderij van 'Het dorp Nederlangbroek anno 1650' en de akte van de Hoge Raad van de Adel van Cothen lijken vrijwel ongeschonden. Ook het schilderij van het kerkje van Overlangbroek kan misschien al weer snel worden ingelijst.

ROUWBEKLAG

Een week later laat Ria een stapel rouwbeklag zien. ‘Fantastisch zoals er meegeleefd wordt. Op deze kaart wensen alle medewerkers van Het Utrechts Archief ons sterkte. Een van hen is hier geweest en begon te huilen toen hij de ellende zag. Voor onderzoekers vind ik het ook zo vreselijk. Vaak komen ze hier op zaterdagochtend voor hun onderzoek. Nu stonden ze met tranen in de ogen. Ik zal veel tijd nodig hebben om deze klap te verwerken. Ik kan deze ramp met niets in mijn leven vergelijken.’

Als ze vooruitblijkt, is ze vastberaden. ‘Alles wat nu in het vrieshuis van Peter van Dijk ligt, moet gerestaureerd terugkeren in ons archief. Ik vond dat vrieshuis altijd een lelijke puist in het landschap. Nu kan ik die Van Dijk wel omhelzen.’

Gelijktijdig doen de wildste speculaties de ronde over de schade. Sommigen zeggen 5 miljoen euro, andere ‘kenners’ houden zelfs rekening met 10 miljoen. ‘Niet vreemd’, zegt Ria achteraf. ‘Want niemand had ooit eerder zo’n archiefcalamiteit meegemaakt.’

GECOMPLICEERD

Na het evacueren en invriezen van de archiefstukken volgt een langdurig en gecompliceerd traject van het maken van plannen, drogen, schade-inventarisatie, herstel en restauratie van de stukken. Maar ook van bestuurlijke, juridische en financiële procedures over aansprakelijkheid.

Afb. 4 De waterramp heeft ook een voordeel: in 2011 verrijst naast de studiezaal een nieuw depot (foto William Hoogteyling).

Nog voor het einde van het jaar keren de eerste stukken terug in het gemeentehuis. Wat als een papperige massa twee maanden eerder werd afgevoerd, is weer te raadplegen. Dat sommige stukken boller staan dan voorheen moeten gebruikers maar voor lief nemen.

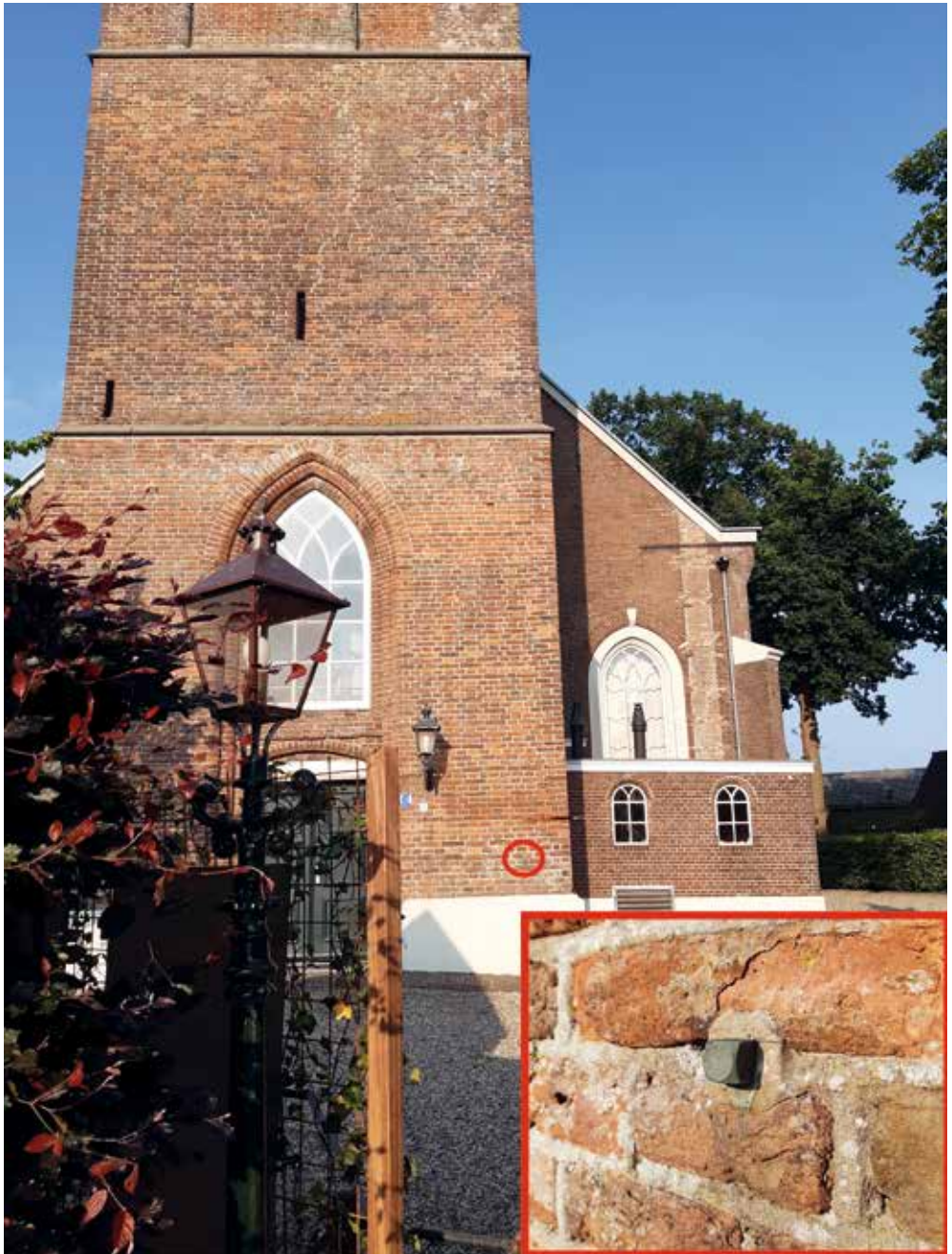
Het duurt zeven jaar voordat na jarenlange strijd met de verzekeraars de eindbalans kan worden opgemaakt. De schade blijkt 1,9 miljoen euro. Hiervan hebben de verzekeringsmaatschappijen 1,3 miljoen uitgekeerd. Daardoor bleef er voor de deelnemende gemeenten een schadepost van 6 ton over. Wijk en Utrechtse Heuvelrug namen samen het leeuwendeel (91 procent) voor hun rekening. Bunnik, Houten en Rhenen betaalden ieder 3 procent.

GEHEUGENVERLIES

Maar belangrijker is dat in een ander opzicht de schade meevalt. Werd eerst nog gevreesd dat de gemeenten een groot gedeelte van hun 'geheugen' kwijt zouden zijn, uiteindelijk is slechts één procent van de informatiewaarde echt verdronken. Ria constateert dan ook tevreden dat de geheugens van de betrokken gemeenten nauwelijks geleden hebben onder de ramp. 'Onze inzet is steeds geweest om alle stukken weer terug te krijgen in het archief. De oudste stukken hebben de waterschade het beste doorstaan. Destijds was de kwaliteit van papier en inkt veel beter dan nu. Stukken die onherstelbaar beschadigd zijn, zijn veelal van recente datum. Boosdoener is de moderne inkt die is uitgelopen. Daardoor werden de teksten onleesbaar.'

VEERKRACHT

Wie de ramp van nabij heeft meegemaakt, zal verbaasd zijn over de veerkracht van het archief waarin Ria al vanaf 1996 de scepter zwaait. In 2011 verrijst naast de studiezaal een nieuw depot: Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht. Als in 2019 het territorium wordt uitgebreid met de gemeente Vijfheerenlanden, verandert de naam in Regionaal Archief Zuid-Utrecht (RAZU). 'Rampen zijn goed voor je naamsbekendheid', zegt Ria lachend. 'Iedereen kent ons. Natuurlijk was die ramp een drama. Ga je er slecht mee om, dan ben je meteen berucht. Doe je het goed, dan kan het zelfs een voordeel zijn. Natuurlijk maken mensen wel vaak een grap over die ramp van 2002. Dan reageren wij dat we de waterwerende deur in de kelder iedere avond dichtdoen.'

Afb. 1 Foto van de hervormde kerk te Nederlangbroek met als inzet de hakkeltbout naast de toren-
ingang (foto's auteur).

